

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ**

ТУЛЕНІНОВА ДАР'Я МИХАЙЛІВНА

УДК 351.863:334.72] 6339.924:061.1ЄС

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ
РОЗВИТКУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

**Спеціальність 08.00.04 – Економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Севєродонецьк – 2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Східноукраїнському національному університеті імені Володимира Даля Міністерства освіти і науки України (м. Сєверодонецьк).

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор **Бузько Ірина Романівна**, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля Міністерства освіти і науки України, професор кафедри міжнародної економіки і туризму.

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор **Ляшенко Олександра Миколаївна**, Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського" Міністерства освіти і науки України, професор кафедри менеджменту (м. Київ);

кандидат економічних наук, доцент **Росошанська Ольга Валентинівна**, Луганська державна академія культури і мистецтв Міністерства культури України, перший проректор (м. Київ).

Захист відбудеться 18 жовтня 2018 р. о 14-00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 29.051.01 Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля Міністерства освіти і науки України за адресою: 03057, м. Київ, вул. Желябова, 2.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля за адресою: 93406, Луганська обл., м. Сєверодонецьк, вул. Донецька, 43.

Автореферат розіслано 18 вересня 2018 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

М.Ю. Манухіна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Функціонування суб'єктів підприємницької діяльності відбувається в умовах нестабільного й хаотичного бізнес-середовища, яке характеризується зростанням ступеня його невизначеності, складності та непередбачуваності. Все це вимагає від суб'єктів підприємницької діяльності оперативного й адекватного реагування на змінення бізнес-середовища, пошуку способів подолання зовнішніх загроз, а також забезпечення необхідного рівня економічної безпеки. Саме економічній безпеці належить детермінуюча роль у забезпеченні стійкого розвитку та конкурентоспроможності суб'єктів підприємницької діяльності.

В умовах включення економіки України у світове господарство, зокрема, активізації процесів європейської інтеграції, виникає об'єктивна потреба в розробленні більш ефективної системи забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності при виході на нові світові ринки.

Підприємницька діяльність у всі часи була тісно пов'язана з ризиками, які є породженням внутрішнього та зовнішнього середовища суб'єктів господарювання. Відтак забезпечення належного рівня економічної безпеки є невід'ємною передумовою підприємницької діяльності за умов підвищення складності бізнес-процесів, зростання політичної, економічної, соціальної, екологічної та іншої нестабільності. Проблематика економічної безпеки набуває особливої актуальності та потребує створення дієвого механізму управління системою економічної безпеки підприємницької діяльності. Така система має базуватися не лише на нейтралізації негативного впливу екзогенних та ендогенних факторів на підприємницьку діяльність, а й на попередженні потенційних або прихованих (латентних) загроз та нівелювання фактичних небезпек, що потребує формування комплексу превентивних заходів, спрямованих на забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності.

Проблеми економічної безпеки підприємницької діяльності стають вкрай актуальними, бо суттєвого значення набирають насамперед фактори, пов'язані з розвитком євроінтеграційних процесів, з їх впливом на ефективність підприємницької діяльності.

Теоретичні засади забезпечення економічної безпеки діяльності підприємств знайшли відображення у працях багатьох зарубіжних і вітчизняних учених: Н.Белоус, І. Бузько, Т. Васильців, В. Геєць, Л. Гнилицька, З.Живко, С. Каламбет, А.Козаченко, В. Мак-Мак, У. Ліппман, В. Пономарев, О. Ляшенко, В. Немченко, Є. Овчаренко, Є. Олейніков, Г. Пухальська, Н. Реверчук, Г. Черняк, Л. Шемаєва, С. Шкарлет, Ю. Юхновська та ін. Особливості впливу євроінтеграційних процесів на підприємницьку діяльність розглядаються у працях С. Боринця, В. Вергуна, Ю. Д'яченка, В. Ломакиної, А. Філіпенка та ін. Вивчення теоретичних та емпіричних надбань цих авторів дає можливість стверджувати, що ними створено теоретичну базу та запропоновано практичний інструментарій забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності. Водночас поглиблення євроінтеграційних процесів, до яких залучена Україна, формує нові вимоги щодо базових елементів механізму управління системою економічної безпеки саме під-

приємницької діяльності, зокрема, оптимізації внутрішніх та зовнішніх інформаційних потоків. Необхідність формування теоретичних засад та практичного інструментарію щодо забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності в умовах розвитку євроінтеграційних процесів зумовила вибір теми, мету, завдання, логіку, напрями дослідження та структуру дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до тематики держбюджетних науково-дослідних робіт Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля Міністерства освіти і науки України (м. Сєверодонецьк). При виконанні теми ДН 70-13 "Обліково-аналітичне забезпечення управління розвитком суб'єктів господарювання регіону в умовах становлення глобальних ринків" (номер державної реєстрації 0113U001168, 2013-2015 рр.) за участю автора сформовано комплекс випереджувальних заходів у діяльності суб'єкта підприємницької діяльності із урахуванням євроінтеграційних процесів. При виконанні теми ДН-53-12 "Розробка теоретико-методологічних основ проектно-орієнтованого управління стійким і безпечним розвитком регіону в епоху економіки знань" (номер державної реєстрації 0112U000233, 2012-2014 рр.) за участю автора обґрунтовано послідовність використання основних інструментів превентивного управління підприємницькою діяльністю.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є розроблення теоретичних засад і практичних рекомендацій щодо забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності в умовах розвитку євроінтеграційних процесів.

Для досягнення поставленої мети в роботі вирішено такі наукові та практичні завдання:

визначено вплив євроінтеграційних процесів на розвиток підприємницької діяльності;

досліджено сутність та теоретичні засади економічної безпеки підприємницької діяльності;

обґрунтовано складові системи економічної безпеки підприємницької діяльності в умовах розвитку євроінтеграційних процесів;

запропоновано підхід до забезпечення економічної безпеки на основі випереджувальних заходів;

удосконалено класифікацію методів управління ризиками у підприємницькій діяльності та проаналізовано їхні переваги та недоліки в умовах розвитку євроінтеграційних процесів;

проаналізовано основні підходи до визначення критеріїв та показників економічної безпеки підприємницької діяльності;

доведено об'єктивну необхідність запровадження на підприємстві системи раннього попередження ризиків та відповідного реагування на існуючі загрози.

Об'єктом дослідження є процес забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності в умовах розвитку євроінтеграційних процесів. *Предметом дослідження* є теоретичні, методичні та прикладні аспекти забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності в умовах розвитку євроінтеграційних процесів.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є сукупність способів наукового пізнання, методів, прийомів і принципів проведення наукового дослідження. Теоретичною основою дисертації послуговували фундаментальні положення теорій і концепцій економічної безпекології, загальної теорії систем, теорії управління, менеджменту, а також фундаментальні дослідження провідних вітчизняних та зарубіжних учених у галузі забезпечення економічної безпеки підприємств. Правове поле дослідження склали чинні законодавчі та нормативні документи, що регулюють підприємницьку діяльність в Україні.

У процесі дослідження використано методи: *структурно-логічний аналіз* (у побудові логіки та структури дослідження); *історичний аналіз* (у дослідженні еволюції теоретичних поглядів на сутність категорії "економічна безпека підприємницької діяльності"); *порівняння* (у зіставленні теоретичних підходів щодо оцінки рівня економічної безпеки підприємства); *науковий аналіз і синтез* (в уточненні понять: "економічна безпека", "підприємницька діяльність", "загроза", "ризик"); *систематизації та групування* (у первинному відборі й обґрунтуванні критеріїв та показників економічної безпеки підприємницької діяльності); *семантичний аналіз* (в уточненні сутності забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності); *експертних оцінок* (у визначенні ступеня впливу зовнішніх факторів на функціональні складові економічної безпеки); *абстрактно-логічний аналіз* (у діагностиці рівня економічної безпеки підприємницької діяльності в умовах євроінтеграції, у визначенні складових системи економічної безпеки підприємницької діяльності); графічний (для візуалізації емпіричних даних і схематичного подання основних теоретичних та практичних положень дисертаційної роботи).

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативні документи України, офіційні матеріали та публікації міжнародних організацій, офіційні видання Державної служби статистики України, тематичні збірники й довідники, статистичні бази даних міжнародних організацій, фахова література, періодичні видання, звітність і данні обліку підприємств, ресурси й видання мережі Інтернет, результати власних досліджень автора.

Наукова новизна одержаних результатів. Основний науковий результат дисертаційної роботи полягає в розробленні теоретичного підґрунтя щодо забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності в умовах розвитку євроінтеграційних процесів на основі виявлення потенційних та латентних загроз здійсненню підприємницької діяльності та розроблення випереджувальних управлінських рішень та відповідних коригувальних дій щодо нівелювання негативного впливу чинників зовнішнього й внутрішнього середовища.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в такому:

уточнено:

теоретичні засади щодо обґрунтування доцільності впровадження превентивного управління в забезпеченні економічної безпеки підприємницької діяльності на основі формування випереджувальних управлінських рішень щодо виявлення змін внутрішнього й зовнішнього середовища, перманентного моніторингу підприємницької діяльності в умовах розвитку євроінтеграційних процесів, що дає можливість розробити підґрунтя для своєчасного виявлення можливих ризиків та

їхню диференціацію і, відповідно, підвищити ефективність управління системою економічної безпеки підприємницької діяльності.

характер впливу євроінтеграційних процесів на особливості підприємницької діяльності в контексті забезпечення її економічної безпеки за рахунок ідентифікації характеру євроінтеграційних впливів, виявлення дестабілізаційних та продуктивних чинників розвитку підприємницької діяльності, що надає можливість адаптувати її до умов швидкоплинної зміни середовища функціонування;

удосконалено:

підхід до оптимізації структури базових елементів управління системою економічної безпеки підприємницької діяльності на засадах вдосконалення за рахунок оптимізації внутрішніх і зовнішніх інформаційних потоків інформаційного супроводу управлінських рішень у системі економічної безпеки підприємницької діяльності, що дає можливість сформулювати обґрунтовані підходи до її забезпечення в умовах розвитку євроінтеграційних процесів;

процедуру формування комплексу заходів щодо профілактики кризових явищ (стану небезпеки) у підприємницькій діяльності через формування та впровадження у планування та прогнозування підприємницької діяльності системи своєчасного попередження та реагування, яка включає ідентифікацію ризиків, їхню оцінку та нейтралізацію загроз, що дає можливість попередити, локалізувати та усунути розвиток негативних явищ, забезпечити передбачуваний розвиток підприємницької діяльності й запобігти внутрішнім деструктивним процесам.

класифікацію методів управління ризиками у підприємницькій діяльності на основі приведення у відповідність їх призначення та сутнісних характеристик із урахуванням притаманних процесу євроінтеграції специфічних особливостей, що забезпечує можливість адекватного реагування на впливи євроінтеграційних процесів за рахунок формування системи управління ризиками.

отримали подальшого розвитку:

принциповий підхід до вибору та визначення критеріїв і показників економічної безпеки підприємницької діяльності в умовах розвитку євроінтеграційних процесів, що ґрунтується на систематизації існуючих теоретичних підходів до оцінки рівня економічної безпеки підприємництва, аналізі переваг і недоліків існуючих стратегій, виявленні доцільності їх практичного застосування, що дає змогу за рахунок вибору оптимальної стратегії здійснити оцінювання рівня економічної безпеки підприємницької діяльності в умовах євроінтеграції;

інструментарій моніторингу підприємницької діяльності в умовах розвитку євроінтеграційних процесів за рахунок перманентного аналізу, виявлення певних закономірностей та систематизованої оцінки євроінтеграційних зрушень у сфері економіки, що дає можливість сформулювати певну сукупність управлінських рішень із метою визначення впливу євроінтеграційних процесів на динаміку змін економічних показників підприємницької діяльності.

Практичне значення отриманих результатів. Результати та рекомендації дисертації є методичною основою забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності в умовах розвитку євроінтеграційних процесів.

До результатів, що мають найбільше практичне значення, належать:

інструментарій впровадження перманентного моніторингу підприємницької діяльності в умовах розвитку євроінтеграційних процесів;

підхід до визначення критеріїв та показників економічної безпеки підприємницької діяльності в умовах розвитку євроінтеграційних процесів;

методика формування комплексу заходів щодо профілактики кризових явищ (стану небезпеки) у підприємницькій діяльності;

методика формування та впровадження системи своєчасного попередження й реагування на існуючі загрози підприємницької діяльності.

Розробки та рекомендації автора використано у практичній діяльності ПрАТ "Сєвєродонецьке об'єднання Азот" (довідка № 219/10 від 27.04.2017 р.), ПАТ "Сєвєродонецьке науково-виробниче об'єднання "Імпульс" (довідка № 486-23 від 14.03.2017 р.), Державний концерн "Укроборонпром" Рубіжанський казенний хімічний завод "ЗОЛЯ" (довідка № 213-1143 від 05.04.2017 р.) ТОВ "Продмашстрой" (довідка № 117/23 від 23.08.2017 р.) та у навчальному процесі Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля Міністерства освіти і науки України (довідка № 085/73 від 13.09.2017 р.).

Особистий внесок здобувача. Наукові положення, розробки та висновки дисертаційної роботи є результатом самостійно проведеного автором дослідження щодо забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності в умовах розвитку євроінтеграційних процесів. Особистий внесок автора конкретизовано у списку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертації доповідалися й одержали схвалення на Всеукраїнській науково-практичній конференції "Трансформація національної моделі фінансово-кредитних відносин: виклики глобалізації та регіональні аспекти" (м. Ужгород, 2016 р.), I Міжнародній науково-практичній конференції "Перспективи розвитку наукових досліджень у контексті глобалізаційних змін: освіта, політика, економіка, міжкультурна комунікація" (м. Сєвєродонецьк, 2017 р.), XXVI Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції "Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації" (м. Переяслав-Хмельницький, 2017 р.).

Публікації. Основні результати дослідження опубліковано в 12 наукових працях, серед яких: 8 статей – у наукових фахових виданнях, 1 стаття – у міжнародному науковому виданні, 3 публікації – у матеріалах наукових конференцій. Загальний обсяг публікацій складає 5,14 д.а., з яких автору належить 3,17 д.а.

Структура й обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів і висновків, викладених на 187 сторінках друкованого тексту. Матеріали дисертації містять 17 таблиць та 22 рисунка, які подано на 20 сторінках. Список використаних джерел із 238 найменувань уміщено на 27 сторінках, 2 додатки – на 8 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У дисертації на основі проведеного автором дослідження захищаються такі основні положення.

Розділ 1. Теоретичні засади економічної безпеки підприємницької діяльності в умовах розвитку євроінтеграційних процесів. Розвиток євроінтеграційних процесів є однією з головних тенденцій у розвитку сучасного світу. Інтеграція України в Європу – це об'єктивний та незворотний процес сучасності. Євроінтеграційні процеси стають невід'ємною передумовою та напрямом розвитку економіки України в цілому та розвитком підприємницької діяльності зокрема. Підприємницька діяльність, як найбільш чутлива до змін зовнішнього середовища, перебуває під безпосереднім впливом євроінтеграційних процесів та зазнає певних змін як з точки зору власної ефективності, так і з огляду на активізацію міжнародних економічних стосунків. Вплив євроінтеграції на умови функціонування підприємницької діяльності в Україні досить складний та суперечливий. Існують як продуктивні, так і деструктивні його напрями, і першочергового значення при цьому набуває економічна безпека.

За результатами проведених досліджень уточнено термінологічний апарат предметної галузі. Досліджено сутність поняття "економічна безпека підприємницької діяльності", а також споріднених ключових понять безпекології, таких, як "ризик", "загроза", "небезпека". Передусім мова йде про виділення сутнісних рис та розмежування відмінностей між ними. Для реалізації мети дослідження процесу забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності в умовах розвитку євроінтеграційних процесів необхідно дати визначення економічної безпеки в цілому без прив'язки до конкретного об'єкта безпеки. Поняття "економічна безпека" має значну кількість дефініцій, але в роботі розглядається, як, поперше, стан об'єкта безпеки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз; по-друге, – процес здійснення захисту від несприятливих, деструктивних чинників впливу зовнішнього середовища й примноження позитивного впливу зовнішнього середовища. Акцентується увага на забезпеченні економічної безпеки саме підприємницької діяльності, адже підприємницька діяльність містить фактор ризику як невід'ємну сутнісну характеристики. Визначено ключові ознаки підприємницької діяльності, які зумовлюють особливості прояву ризиків. Підприємницька діяльність відіграє дедалі помітнішу роль у економічному розвитку суспільства, в умовах розвитку євроінтеграційних процесів, набуваючи нових рис.

На підставі аналізу розвідок за тематикою дослідження у роботі виокремлено чотири основні підходи до трактування поняття "економічна безпека підприємницької діяльності" з використанням його сутнісних ознак: захисний, гармонізаційний, ресурсно-функціональний, превентивний, системний. Аналіз підприємницької діяльності в умовах розвитку євроінтеграційних процесів дає змогу зробити висновок, що ці умови як продукують нові можливості розвитку, так і призводять до певної невизначеності й непередбачуваності результатів діяльності і несуть низку певних ризиків та загроз. Вплив євроінтеграційних процесів на підприємницьку діяльність подано на рис. 1 та 2. Аналіз визначених взаємозв'язків

дає можливість зробити висновок, що євроінтеграційні процеси значним чином впливають на діяльність суб'єктів підприємництва й позначаються на стані їхньої економічної безпеки.

Рис. 1. Основні напрями продуктивного економічного впливу євроінтеграційних процесів на підприємницьку діяльність

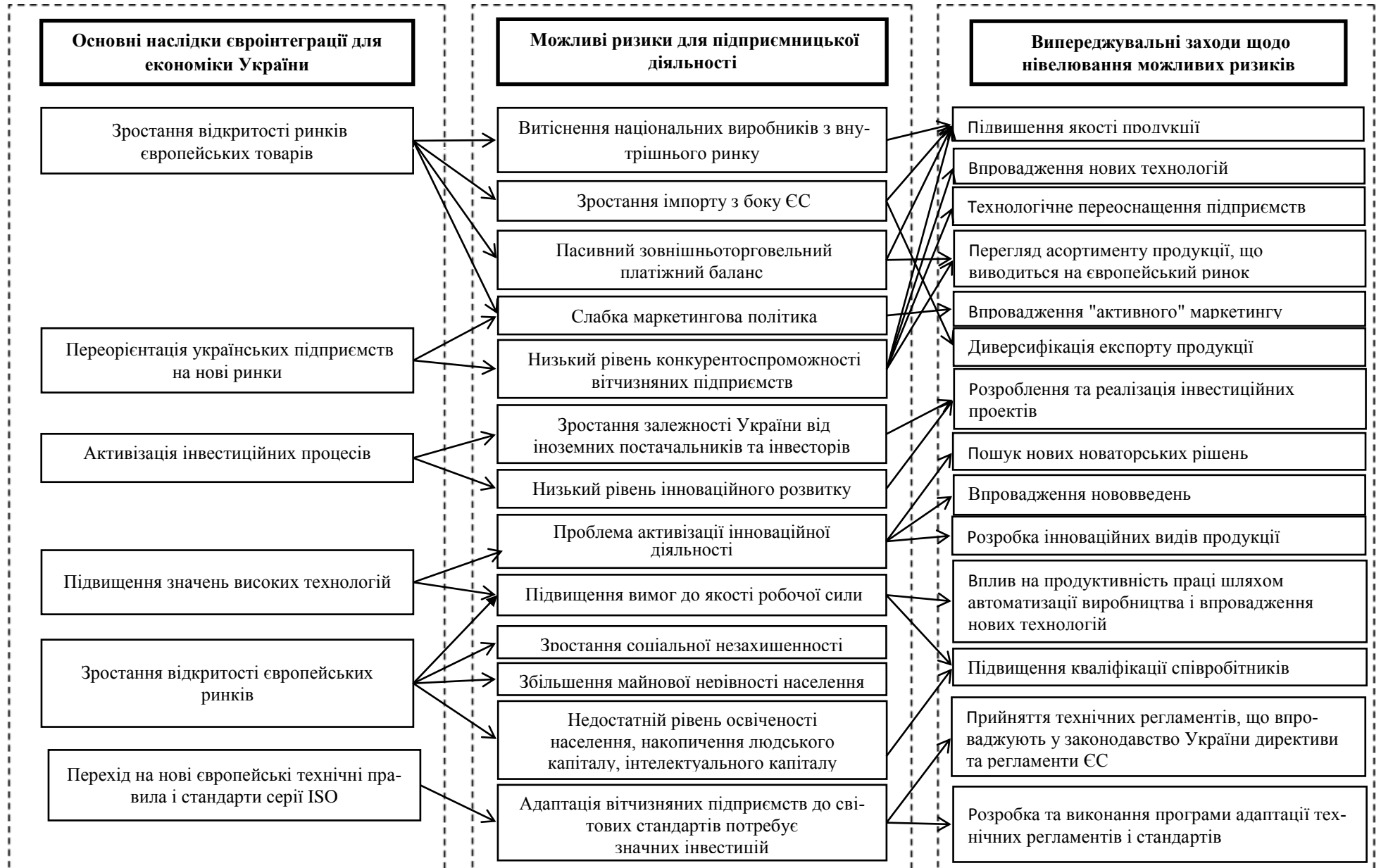

Рис. 2. Основні напрями деструктивного економічного впливу євроінтеграційних процесів на підприємницьку діяльність

Розділ 2. Діагностика стану економічної безпеки підприємницької діяльності в умовах розвитку євроінтеграційних процесів. Багатоаспектна діагностика стану економічної безпеки підприємницької діяльності в умовах євроінтеграції є основою її забезпечення, а вибір критеріїв та показників економічної безпеки підприємницької діяльності є невід'ємним елементом дослідження у безпекології. Для оцінки економічної безпеки суб'єктів підприємницької діяльності пропонується велика кількість альтернативних моделей, методів та методик, на основі систематизації яких виокремлено такі підходи: індикаторний, ресурсно-функціональний, програмно-цільовий, фінансовий, експертний та матричний підхід тощо. Проаналізовано переваги та недоліки існуючих підходів до оцінки економічної безпеки, що дало змогу зробити вибір оптимального підходу, який дає можливість отримати ефективну, з точки зору оцінювання рівня економічної безпеки підприємницької діяльності, сукупність критеріїв і показників економічної безпеки, яка надає керівникам підприємств відповідний інструментарій для швидкого реагування на виклики в системі забезпечення економічної безпеки. Запропоновано підхід, який враховує ступінь управлінського впливу при визначенні значущості ризик-фактору для подальшого оцінювання. Пропонується розглядати ризик підприємницької діяльності як трифакторну функцію від ймовірності настання інциденту, величини втрат від масштабу його наслідків і ступеня можливого управлінського впливу. Індекс ризик-фактору пропонується розраховувати за такою формулою:

$$R_q = P_q * I_q : U_q, \quad (1)$$

де R_q – індекс ризик-фактору;

P_q – ймовірності настання ризик-події;

I_q – величини втрат від наслідків настання ризик-події;

U_q – ступінь можливого управлінського впливу.

Ступінь можливого управлінського впливу може бути визначений у діапазоні від 0,1 до 1, де показник 0,1 відповідає повністю невідконтрольному інциденту без можливості здійснення управлінського впливу, а, відповідно, 1 — інцидент повністю підконтрольний із можливістю впливу на потенційні й фактичні деструктивні чинники екзогенного або ендогенного походження.

Стрімкий розвиток підприємницької діяльності в Україні, зростання підприємницьких ризиків та зниження безпеки підприємницької діяльності, пов'язаних з процесами євроінтеграції України, потребує формування науково обґрунтованих підходів щодо раннього попередження латентних загроз і своєчасного реагування на виявлені небезпеки підприємницької діяльності в умовах євроінтеграції. Рейтингові індекси виступають важливим інструментом, вагомим орієнтиром і зовнішнім інформаційним джерелом, при розробленні превентивних заходів. З цією метою в роботі проаналізовано стан і перспективи розвитку та умови функціонування підприємницької діяльності в Україні в умовах євроінтеграції на основі дослідження позицій України у міжнародних рейтингах та світової статистики, що складаються міжнародними організаціями й установами та розкривають різні аспекти економічних про-

цесів у країні (табл. 1). Обґрунтовано взаємозв'язок і впливовість наведених показників на економічну безпеку підприємницької діяльності.

Таблиця 1

Місце України у світових рейтингах у динаміці за 2012-2017 р.р.

Показники	Роки		Кількість країн, що беруть участь у рейтингу	Відхилення
	2012-2013	2016-2017		
Глобальний індекс конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index)	73	85	144-138	↓ 12
Індекс конкурентоспроможності Міжнародного інституту розвитку менеджменту (The IMD World Competitiveness)	50	59	60-61	↓ 9
Рейтинг Світового Банку «Ведення бізнесу» (Doing Business)	86	83	132-138	↑ 3
Індекс залучення у світову торгівлю (The Enabling Trade Index)	64	61	136	↑ 3
Рівень тіньової економіки	34	32	28	↓ 2
Індекс економічної свободи (Index of economic freedom)	163	162	179-178	↑ 1
Індекс інвестиційної привабливості (BDOInternational Business Compass)	115	130	174	↓ 15

За даними аналізу місця України в міжнародних рейтингах, які виступають індикатором проявів екзогенних факторів, визначено, що наразі позиції України є незадовільними, а умови для розвитку підприємницької діяльності в Україні є вкрай небезпечними: нестабільне податкове законодавство, значний корупційний тиск і валютні обмеження, відсутність серйозних здобутків у забезпеченні інвестиційної привабливості економіки й забезпеченні національної конкурентоспроможності, недостатня й нецілеспрямована державна підтримка розвитку підприємницької діяльності, обмежені можливості фінансування державних програм розвитку підприємницької діяльності.

Проведений аналіз груп екзогенних факторів (за даними експертного опитування на підприємствах Луганської області) дав змогу виявити коефіцієнти вагомості деструктивного впливу груп факторів на функціональні складові економічної безпеки. У дисертації наведено результати такого аналізу щодо всіх підприємств (Рубіжанський казенний хімічний завод «Зоря», ПрАТ «Северодонецьке об'єднання Азот», ТОВ-підприємство "Продмашстрой", ПАТ Северодонецьке науково-виробниче об'єднання "Імпульс"), що створили відповідну емпіричну базу. За результатами аналізу встановлено, що кожна група екзогенних факторів має суттєвий вплив на функціональні складові економічної безпеки, а будь-які зміни у зовнішньому середовищі мають бути вивчені та враховані при розробленні превентивних заходів щодо забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності (табл. 2).

Коефіцієнти вагомості деструктивного впливу груп факторів на функціональні складові економічної безпеки

Складові економічної безпеки	Фактори, що впливають на складові економічної безпеки									
	Суспільно-політичні фактори	Інституційно-правові фактори	Кадрові фактори	Ринкові фактори	Науково-технічні фактори	Інформаційні фактори	Економічні фактори	Екологічні фактори	Природно-сировинні фактори	Соціально-культурні фактори
Товарно-сировинна	0,39	0,42	0,3	0,2	0,48	0,4	0,49	0,41	0,22	0,33
Інтелектуально-кадрова	0,31	0,36	0,41	0,22	0,18	0,46	0,4	0,25	0,2	0,34
Корпоративно-культурна	0,4	0,4	0,35	0,31	0,2	0,37	0,41	0,22	0,2	0,35
Інноваційна	0,43	0,44	0,21	0,4	0,49	0,45	0,38	0,19	0,21	0,24
Фінансова	0,47	0,39	0,26	0,35	0,3	0,25	0,49	0,2	0,3	0,25
Інвестиційна	0,4	0,4	0,31	0,48	0,4	0,45	0,47	0,32	0,24	0,33
Маркетингова	0,4	0,38	0,33	0,42	0,2	0,47	0,43	0,31	0,21	0,26
Силова	0,41	0,4	0,31	0,33	0,32	0,35	0,44	0,28	0,22	0,32

На основі оцінки ступеня впливу груп факторів та ймовірності їхнього деструктивного впливу на економічну безпеку побудовано графічну модель впливу груп факторів зовнішнього середовища на функціональні складові зони повного управлінського впливу (рис. 3).

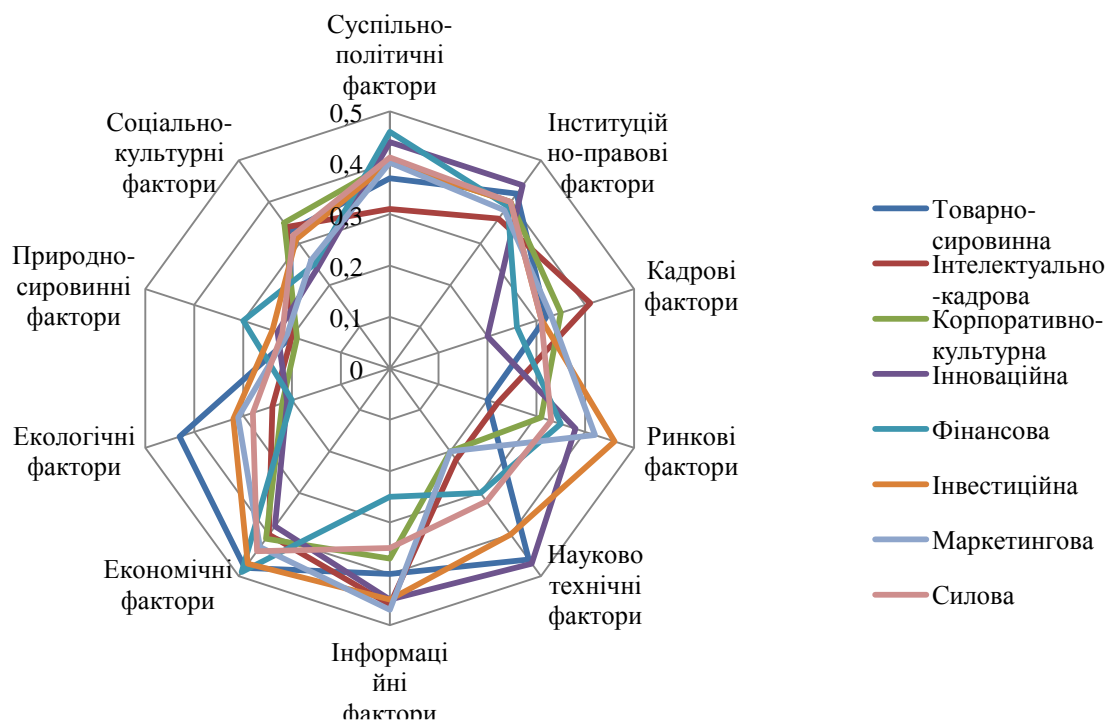

Рис. 3. Графічна модель впливу груп факторів зовнішнього середовища на функціональні складові зони повного управлінського впливу

Важливою умовою забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності з урахуванням впливу євроінтеграційних процесів є оцінка значимості ризик-фактору, можливості та способи впливу на потенційні й латентні чинники, що несуть загрозу безпечному функціонуванню та проведенню порівняльного аналізу ідентифікованих ризик-факторів, з метою формування комплексу заходів щодо профілактики стану небезпеки залежно від рівня, до якого належить ризик-фактор: незначний, прийнятний, виправданий, критичний, неприпустимий.

Розділ 3. Основні напрями забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності в умовах розвитку євроінтеграційних процесів. З позиції превентивного управління для розробки системи випереджувальних управлінських рішень вагомий інтерес для суб'єкта підприємницької діяльності становить можливість і способи впливу на потенційні й фактичні чинники, що несуть загрозу його безпечному функціонуванню. За можливістю впливу функціональні компоненти економічної безпеки підприємницької діяльності було об'єднано у три зони: функціональна зона повного впливу, функціональна зона обмеженого впливу, функціональна зона непідконтрольного впливу. Детермінанти, які включає кожна з цих зон подано на рис. 4.

Оптимізація внутрішніх інформаційних потоків управлінського супроводу шляхом розроблення, впровадження й використання інформаційних систем для управління потоковими процесами в системі економічної безпеки підприємницької діяльності, дала змогу досягти зменшення часового лагу між етапами процесу прийняття рішень через підвищення швидкості отримання необхідних даних і скорочення часу реакції на керівні впливи у процесі прийняття управлінських рішень. Важливу роль при цьому відіграє своєчасне спрямування інформаційних потоків від об'єкта управління до суб'єкта управління та вчинення ефективного директивного впливу на об'єкт управління з метою забезпечення виконання поставлених перед такою системою завдань. Оптимізація внутрішніх інформаційних потоків спрямована не лише на нейтралізацію негативного впливу, а й на його попередження, що потребує формування комплексу превентивних заходів за пріоритетними функціональними складниками.

Виходячи з вищевикладеного, в роботі обрано та систематизовано функціональні складові економічної безпеки підприємницької діяльності й визначено відповідні управлінські впливи, що становлять набір дій щодо недопущення виникнення ризиків, виходячи з наявних загроз зовнішнього середовища. В умовах розвитку євроінтеграції це дасть можливість протистояти ймовірним загрозам підприємницької діяльності як під час проведення зовнішньоекономічної діяльності, так і у процесі здійснення підприємницької діяльності в межах своєї країни під впливом євроінтеграційних процесів.

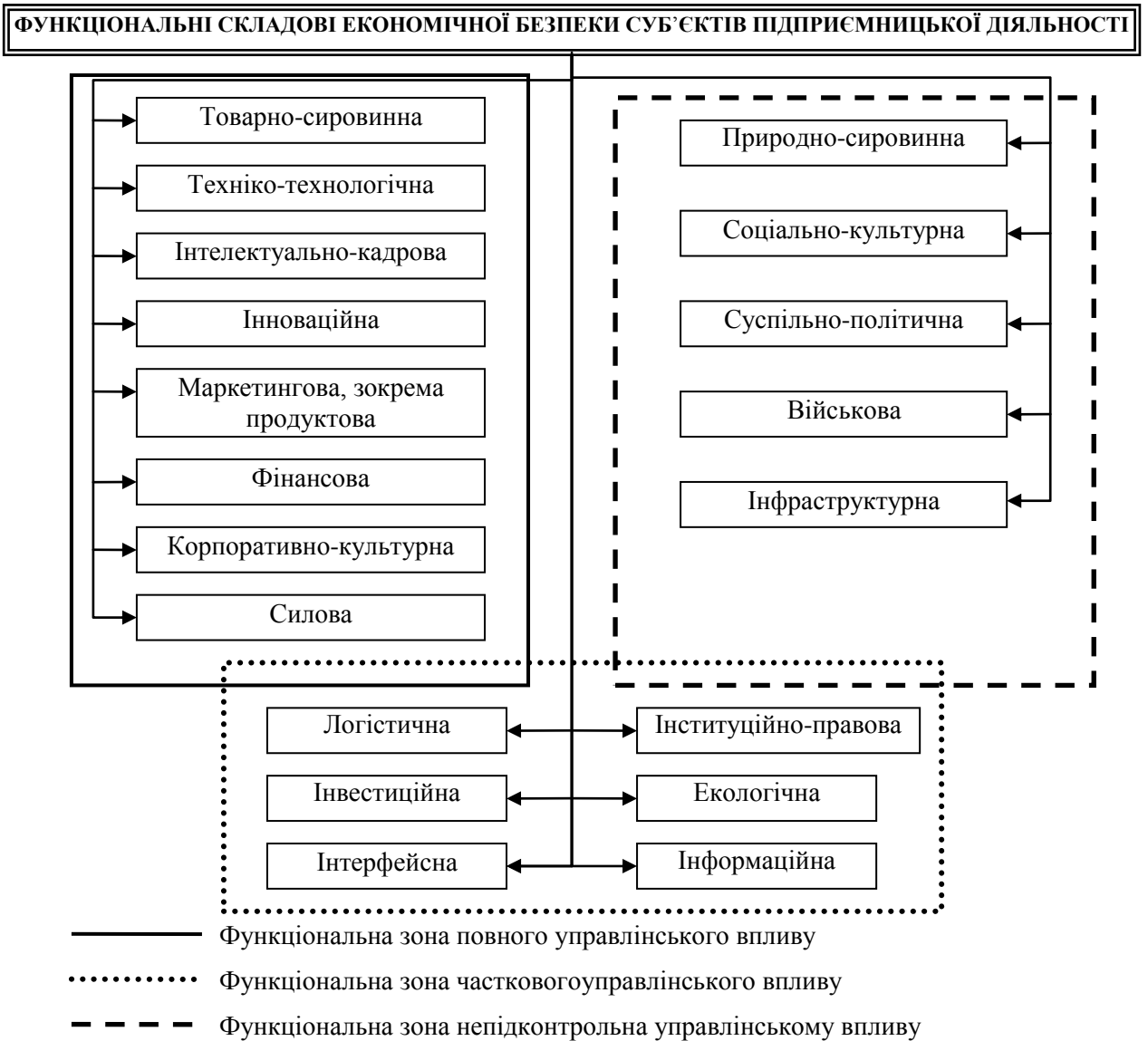

Рис. 4. Функціональні складові економічної безпеки суб'єктів підприємницької діяльності з точки зору можливостей управлінських впливів

Різноманітність підходів до мінімізації несприятливого впливу випадкових подій та їх наслідків, значна диференціація заходів щодо зниження негативного впливу ризиків на підприємницьку діяльність потребує їхньої систематизації. З цією метою визначено методи управління ризиками: локалізації, дисипації, уникнення, компенсації. Охарактеризовано їхні переваги та недоліки й запропоновано селективний підхід щодо вибору методів управління ризиками у підприємницькій діяльності з урахуванням визначення доцільності використання інструментів управління функціональними складовими економічної безпеки підприємницької діяльності для підвищення економічної безпеки в умовах притаманних процесу євроінтеграції специфічних особливостей, що дало змогу побудувати інтегральну схему превентивного управління функціональними складовими економічної безпеки підприємства (рис. 5).

Рис. 5. Інтегральна схема щодо способів превентивного управління функціональними складовими економічної безпеки підприємства

Оптимізація внутрішніх інформаційних потоків управлінського супроводу шляхом розроблення, впровадження й використання інформаційних систем для управління потоковими процесами в системі економічної безпеки підприємницької діяльності, дало змогу досягти зменшення часового лагу між етапами процесу прийняття рішень через підвищення швидкості отримання необхідних даних і скороченні часу реакції на керівні впливи у процесі прийняття управлінських рішень. Важливу роль при цьому відіграє своєчасне спрямування інформаційних потоків від об'єкта управління до суб'єкта управління та здійснення директивного впливу на об'єкт управління з метою забезпечення виконання поставлених перед такою системою завдань. Оптимізація внутрішніх інформаційних потоків спрямована не лише на нейтралі-

зацію негативного впливу, а й на його попередження, що потребує формування комплексу превентивних заходів за пріоритетними функціональними складниками.

Виходячи з вищевикладеного, в роботі обрано та систематизовано функціональні складові економічної безпеки підприємницької діяльності та визначено відповідні управлінські впливи, що є набором дій щодо недопущення виникнення ризиків, виходячи з наявних загроз зовнішнього середовища. В умовах розвитку євроінтеграції це дасть можливість протистояти ймовірним загрозам підприємницької діяльності як при проведенні зовнішньоекономічної діяльності, так і при здійсненні підприємницької діяльності в межах своєї країни під впливом євроінтеграційних процесів.

У роботі уточнено сутність превентивного управління як особливого напрямку менеджменту в межах забезпечення економічної безпеки, що реалізовується в умовах потенційно можливого ризику й ґрунтується на своєчасному виявленні та оцінці ризик-факторів. Виходячи зі змісту визначення, головним етапом превентивного управління є використання засобів і методів раннього виявлення змін внутрішнього й зовнішнього середовища з метою своєчасного реагування на можливі ризики, а саме запобігання та мінімізацію збитку від впливу загроз і максимізацію можливостей при позитивному впливі ризиків.

Превентивне управління ризиками закладає основи апріорного зниження загроз шляхом нівелювання ризикоутворювальних елементів, а саме ризик-факторів або ризик-подій. Цей підхід полягає в тому, щоб впливати не стільки на реальні ризики й загрози, скільки на їх можливість, маніпулюючи не реальними процесами, а потенційними, не допускаючи реальних втрат на основі проактивних превентивних управлінських втручань.

З метою своєчасної ідентифікації чинників, які сигналізують про той чи інший напрям розвитку окремих показників, внутрішніх і зовнішніх параметрів діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, в межах превентивного управління запропоновано систему своєчасного попередження латентних ризиків та реагування на існуючі загрози, яка включає ідентифікацію ризиків, їхню оцінку та нейтралізацію (рис. 6). Запропонована система дає змогу не тільки своєчасно виявляти й оцінювати ризики та загрози, але й у процесі їх аналізу враховувати динаміку загальних цілей підприємницької діяльності, а також проводити постійний моніторинг впливів екзогенних факторів, що сприяє своєчасному доопрацюванню контрольних заходів щодо виявлених ризиків.

Заходи превентивного управління становлять комплекс випереджувальних управлінських рішень з виявлення змін внутрішнього й зовнішнього середовища, який, на відміну від традиційного управління, містить управлінські дії, спрямовані на здатність раннього розпізнавання можливих змін середовища, на моніторинг і запобігання виникненню деструктивних чинників, контроль за відхиленнями фактичних значень заданих параметрів від цільових орієнтирів.

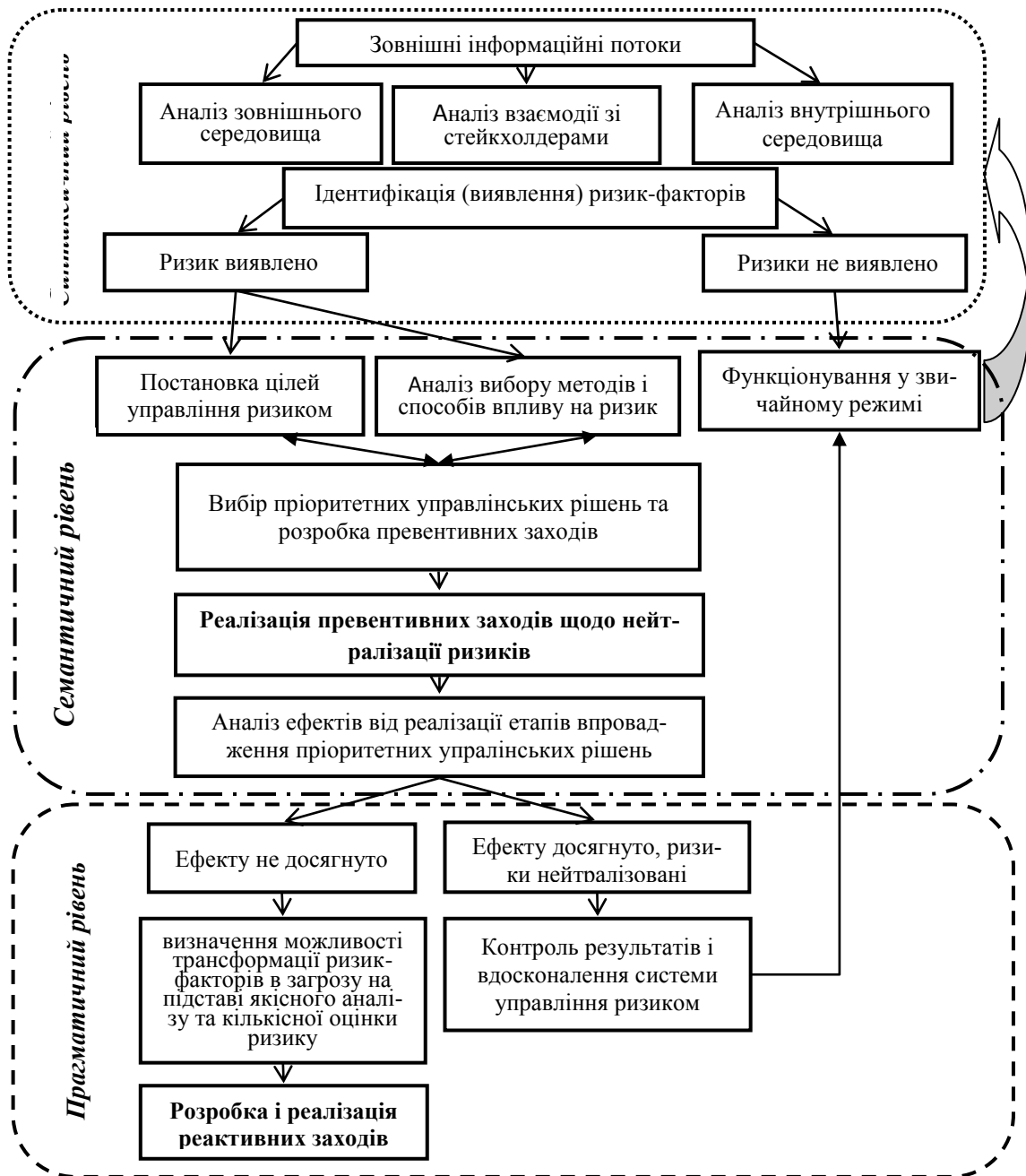

Рис. 6. Система своєчасного попередження та реагування в структурі забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі розроблено теоретичні засади й практичний інструментарій щодо забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності в умовах розвитку євроінтеграційних процесів на основі виявлення потенційних та латентних загроз щодо підприємницької діяльності й розроблення на цих засадах системи, що передбачає формування випереджувальних управлінських рішень і відповідних коригувальних дій щодо нівелювання негативного впливу чинників зовнішнього й внутрішнього середовища. На підставі проведеного дослідження можна зробити такі висновки.

1. За результатами проведених досліджень уточнено термінологічний апарат предметної галузі. Досліджено сутність поняття "економічна безпека", а також споріднених ключових понять безпекології, таких як "ризик", "загроза", "небезпека"; визначено й охарактеризовано підходи до трактування поняття "економічна безпека підприємницької діяльності" з використанням його сутнісних ознак. Досліджено сутність та теоретичні основи економічної безпеки підприємницької діяльності.

2. Визначено основні напрями деструктивного економічного впливу євроінтеграційних процесів на підприємницьку діяльність, що дало змогу виявити можливі ризики для підприємницької діяльності та розробити комплекс випереджувальних заходів щодо нівелювання негативного впливу зовнішніх чинників.

3. Удосконалено процес формування комплексу заходів щодо профілактики деструктивних чинників (стану небезпеки) у підприємницькій діяльності. Доведено об'єктивну необхідність формування та впровадження у планування та прогнозування підприємницької діяльності системи раннього попередження ризиків і відповідного реагування на існуючі загрози. Така система включає декілька етапів: ідентифікацію ризиків (при використанні перманентного моніторингу, аналізу зовнішнього, внутрішнього середовища та стейкхолдерів), їх оцінку, в тому числі за індексом значимості ризику, та нейтралізацію можливих загроз через розробку й реалізацію превентивних заходів.

4. Уточнено напрями забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності в умовах розвитку євроінтеграційних процесів шляхом розроблення теоретичних засад щодо обґрунтування доцільності впровадження превентивного управління, що дає можливість розробити підґрунтя щодо своєчасного виявлення можливих ризиків та їх диференціації і, відповідно, підвищити ефективність управління системою економічної безпеки підприємницької діяльності. Уточнено сутність превентивного управління як особливого напрямку менеджменту в межах забезпечення економічної безпеки, що реалізовується в умовах потенційно можливого ризику й ґрунтується на своєчасному виявленні та оцінці ризик-факторів.

5. Визначено функціональні складові економічної безпеки підприємницької діяльності в умовах розвитку євроінтеграційних процесів; які об'єднано в три зони: функціональна зона повного впливу, функціональна зона обмеженого впливу, функціональна зона непідконтрольного впливу, що дає можливість вибору методів управління ризиками у підприємницькій діяльності.

6. Запропоновано підхід до визначення критеріїв та показників економічної безпеки підприємницької діяльності в умовах розвитку євроінтеграційних процесів, що ґрунтується на систематизації існуючих теоретичних підходів (індикаторний, ресурсно-функціональний, програмно-цільовий, фінансовий, прибутково-інвестиційний підхід) до оцінки рівня економічної безпеки підприємництва, аналізі переваг і недоліків існуючих підходів, виявленні доцільності їх практичного використання, що дає змогу за рахунок ви-

бору оптимальної стратегії провести оцінку рівня економічної безпеки підприємницької діяльності в умовах євроінтеграції.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Туленінова Д. М. Формування механізму управління системою економічної безпеки підприємницької діяльності / Д. М. Туленінова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. — 2015. — № 14. Ч. 4. — С. 98-100.

2. Туленінова Д. М. Вплив глобалізації світової економіки на підприємницьку діяльність / Д. М. Туленінова // Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. — 2015. — № 6(95). Ч. 2. — С. 84-90.

3. Туленінова Д. М. Система економічної безпеки підприємницької діяльності в умовах глобалізації: регіон, підприємство / І. Р. Бузько, Д. М. Туленінова // Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. Серія: Економічні науки. — 2015. — № 4. — С. 236-245.

Особистий внесок здобувача: визначено базові елементи, що формують невід'ємну частину системи управління економічною безпекою на всіх рівнях господарювання.

4. Туленінова Д. М. Інституційне забезпечення регіонального розвитку в контексті європейської інтеграції / І. Р. Бузько, Ю. Ю. Д'яченко, Д. М. Туленінова // Прометей: регіональний зб. наук. праць з економіки. — Вип. 1(46). — Донецьк: ДЕГІ, 2016. — С. 25-28.

Особистий внесок здобувача: визначено вплив євроінтеграційних процесів на розвиток підприємницької діяльності в регіоні.

5. Туленінова Д. М. Вплив євроінтеграції на економічну безпеку вітчизняних підприємств / О. О. Глущенко, Д. М. Туленінова // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Економіка. — 2016. — № 1(5). — С.112-120.

Особистий внесок здобувача: здійснено узагальнення позитивних та деструктивних наслідків євроінтеграції для української економіки та підприємницької діяльності.

6. Туленінова Д. М. Превентивні заходи щодо забезпечення економічної безпеки промислових підприємств / І. Р. Бузько, Д. М. Туленінова // Прометей: регіональний зб. наук. праць з економіки. — Вип. 1(47). — Донецьк: ДЕГІ, 2016. — С. 101-106.

Особистий внесок здобувача: обґрунтовано значущість та розкрито сутність поєднання превентивних та реактивних заходів щодо забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності.

7. Туленінова Д. М. Інвестиційні виміри економічної безпеки підприємницької діяльності / О. В. Вартанова, Д. М. Туленінова // Моделювання регіональної економіки: зб. наук. праць ДВНЗ "Прикарпатський національний

університет ім. Василя Стефаника". – Вип. № 2 (28). – Івано-Франківськ: Плай, 2016. – С. 263-272.

Особистий внесок здобувача: визначено функціональні складові економічної безпеки суб'єкта підприємницької діяльності.

8. Туленінова Д. М. Проблеми інноваційного розвитку підприємства в контексті забезпечення його економічної безпеки / О. В. Вартанова, Д. М. Туленінова // Проблеми та перспективи забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку: зб. наук. праць Донецького державного університету управління. Серія: Економіка. – Вип. 304. Т. XVIII. – Маріуполь: ДонДУУ, 2017. – С. 112-120.

Особистий внесок здобувача: запропоновано функціональні зони з точки зору можливостей управлінських впливів.

Статті у міжнародних наукових виданнях

9. Tulenina D. M. Artificial intelligence technologies in human resource development / I. Buzko, Y. Dyachenko, M. Petrova, N. Nenkov, K. Koeva, D. Tulenina // Computer Modelling and New Technologies. – 2016. – Vol. 20. № 2. – Pp. 26-29.

Особистий внесок здобувача: обґрунтовано значущість використання технології штучного інтелекту для прийняття управлінських рішень щодо адаптації підприємницької діяльності в умовах постійних змін у бізнес-середовищі.

Друковані праці наукових конференцій

10. Туленінова Д. М. Критерії та показники економічної безпеки підприємства / Д. М. Туленінова // Трансформація національної моделі фінансово-кредитних відносин: виклики глобалізації та регіональні аспекти: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 14-15 жовт. 2016 р. – Ужгород: УжНУ «Говєрла», 2016 р. – С. 57-59.

11. Туленінова Д. М. Превентивне управління як фактор забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності / Д. М. Туленінова // Перспективи розвитку наукових досліджень у контексті глобалізаційних змін: освіта, політика, економіка, міжкультурна комунікація: матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф., 26-27 трав. 2017 р. – Северодонецьк: СНУ ім. В. Даля, 2017. – С. 124-127.

12. Туленінова Д. М. Методи управління ризиком у підприємницькій діяльності / Д. М. Туленінова // Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації: матеріали XXVI Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., 28 червня 2017 р. – Переяслав-Хмельницький, 2017. – С. 29-32. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

https://confscientific.webnode.com.ua/_files/fb/Збірник%2025.pdf

АНОТАЦІЯ

Туленинова Д. М. Забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності в умовах розвитку євроінтеграційних процесів. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля Міністерства освіти і науки України, Северодонецьк, 2018.

Уточнено термінологічний апарат предметної галузі: "ризик", "загроза", "небезпека", "економічна безпека" "економічна безпека підприємницької діяльності". Визначено сутність і ознаки підприємницької діяльності в умовах розвитку євроінтеграційних процесів. Визначено основні напрями продуктивного та деструктивного економічного впливу євроінтеграційних процесів на розвиток підприємницької діяльності. Проаналізовано стан і перспективи розвитку підприємництва в Україні в умовах євроінтеграції. Удосконалено класифікацію методів управління ризиками у підприємницькій діяльності. Удосконалено інструментарій моніторингу підприємницької діяльності в умовах розвитку євроінтеграційних процесів. Визначено критерії та показники економічної безпеки підприємницької діяльності в умовах розвитку євроінтеграційних процесів. Удосконалено підхід до оптимізації структури базових елементів управління системою економічної безпеки підприємницької діяльності. Сформовано підхід до забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності на основі випереджувальних заходів. Обґрунтовано доцільність впровадження превентивного управління в забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності. Визначено об'єктивну необхідність запровадження на підприємстві системи раннього попередження ризиків та відповідного реагування на існуючі загрози.

Ключові слова: випереджувальні заходи, економічна безпека, євроінтеграційні процеси, забезпечення, підприємницька діяльність, превентивне управління.

АННОТАЦИЯ

Туленинова Д. М. Обеспечение экономической безопасности предпринимательской деятельности в условиях развития интеграционных процессов. — Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 «Экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности)». – Восточноукраинский национальный университет имени Владимира Даля, Северодонецк, 2018.

Уточнен терминологический аппарат предметной области в части определения дефиниции "экономическая безопасность". Обобщены и система-

тизированы основные научные подходы к обеспечению экономической безопасности предпринимательской деятельности. Выделены ключевые отличительные черты категорий: "риск", "угроза", "опасность" – раскрыта их роль, свойства и сферы управления в контексте обеспечения экономической безопасности предпринимательской деятельности. Определена сущность и признаки предпринимательской деятельности в условиях развития интеграционных процессов. Определено влияние евроинтеграционных процессов на особенности развития предпринимательской деятельности. В частности, определены основные направления продуктивного и деструктивного экономического влияния евроинтеграционных процессов, влияющих на обеспечение экономической безопасности субъектов предпринимательской деятельности. Проанализировано состояние и перспективы развития предпринимательства в Украине в условиях евроинтеграции на основании результатов исследований позиций Украины в международных рейтингах и мировой статистики, где рейтинговые индексы выступают важным инструментом и внешним информационным источником.

Усовершенствовано классификацию методов управления рисками в предпринимательской деятельности по двум критериальным признакам: в зависимости от функциональной составляющей экономической безопасности и степени управленческого влияния на нее. Проанализированы современные подходы к оцениванию экономической безопасности предпринимательской деятельности, в контексте которых исследованы особенности функционирования отечественных субъектов предпринимательской деятельности, определена степень влияния деструктивных экзогенных факторов на функциональные составляющие экономической безопасности.

Усовершенствован инструментарий мониторинга предпринимательской деятельности в условиях развития интеграционных процессов. Определены критерии и показатели оценивания экономической безопасности предпринимательской деятельности в условиях развития евроинтеграционных процессов. Разработан подход при определении значимости риск-фактора для дальнейшего оценивания, учитывающий степень управленческого воздействия. Усовершенствован подход к оптимизации структуры базовых элементов управления системой экономической безопасности предпринимательской деятельности. Сформирован подход к обеспечению экономической безопасности предпринимательской деятельности на основе упреждающих мероприятий. Обоснована целесообразность внедрения превентивного управления, которое определяется как особое направление менеджмента в рамках обеспечения экономической безопасности, реализуемой в условиях потенциально возможного риска и основывается на своевременном выявлении и оценке риск-факторов. Определена объективная необходимость внедрения на предприятии системы раннего предупреждения рисков и соответствующего реагирования на существующие угрозы, которая включает несколько этапов: идентификацию рисков, их оценку, в том числе по индексу

значимости риска и нейтрализацию возможных угроз с помощью разработки и реализации превентивных мероприятий.

Ключевые слова: упреждающие мероприятия, экономическая безопасность, евроинтеграционные процессы, обеспечение, предпринимательская деятельность, превентивное управление.

ABSTRACT

Tuleninova D.M. Ensuring economic security of entrepreneurial activity in the context of development of European integration processes. – Qualifying scientific work published as a manuscript .

Thesis for a Candidate Degree in Economics, specialty 08.00.04 – Economics and Enterprise Management (by type of economic activity). – Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Ministry of Education and Science of Ukraine , Severodonetsk, 2018.

The terminological apparatus of the subject area is clarified: "risk", "threat", "danger", "economic security", "economic security of entrepreneurial activity". The essence and features of entrepreneurial activity in the context of European integration processes are determined. Major directions of productive and destructive economic impact of European integration processes on the development of entrepreneurial activity are determined. The state and prospects for further development of entrepreneurship in Ukraine are analyzed. The classification of risk management methods in entrepreneurial activity is improved. The tools for monitoring entrepreneurial activity in the context of the development of European integration processes are improved. The criteria and indicators of economic security of entrepreneurial activity in the context of development of European integration processes are determined. The approach to optimizing the structure of the basic elements of economic security system of entrepreneurial activity is improved. An approach is formed to ensure the economic security of entrepreneurial activity based on preventive measures. The feasibility of implementing preventive management in ensuring economic security of entrepreneurial activity is justified. An objective need to introduce early risk warning system and appropriate response to the existing threats at the enterprise is determined.

Keywords: preventive measures, economic security, European integration processes, security, entrepreneurial activity, preventive management.